

'NIET DE MAKKELIJKE SORRY WAAR WE DAGELIJKS MEE RONDSTROOIEN.'

Fred Libert in gesprek met regisseur Piet Arfeuille

Gaat het verhaal van Medea over het tijdsgewricht waarbinnen Euripides zijn mythes schreef, of kunnen we er tijdloos mee aan de slag? Regisseur Piet Arfeuille bewerkte de Griekse teksten over Orestes, Oedipus, Antigone... 'Nu is Medea aan de beurt,' vertelt hij. Arfeuille heeft iets met de Grieken, hun grote verhalen, menselijke geschiedenissen in hun herkenbaarheid en tragiek. Is een trauma te herleiden tot een individuele of singuliere geschiedenis of is het toch altijd geworteld in collectiviteit, is de centrale vraag van deze encensering.

Müller - Hiroshima

Het was nog meer door de Duitse theatermaker Heiner Müller (1929-1995) dan door Euripides, dat Piet Arfeuille enthousiast raakte over Medea. Müller besloot om het verhaal in drie delen op te splitsen. Het laatste deel, 'Landschap met Argonauten', focust post factum. Jason en de Argonauten hebben het Gulden Vlies gestolen met hulp van Medea en zijn in Griekenland als helden onthaald. Nadat Jason aan Medea vele jaren later het nieuws brengt dat hij met de prinses van Korinthe wil trouwen, vermoordt Medea de kinderen van haar en Jason, en moet de prinses het ook met haar leven bekopen. Het 'Landschap' ligt bezaaid met personen die gehavend zijn, hun identiteit ontnomen zijn. Zowel de Argonauten als Medea verloren hun *raison d'être*.

'Je identiteit wordt opgebouwd door zaken zoals wie je partner is, wat je van werk doet, of je kinderen hebt, waar je woont... Bij al die mensen is dat verdwenen. Ze zijn uit hun ambt en uit het leven gezet. *Totally lost*. In Müllers versie hangt Jason als Prometheus aan een rots vastgeketend, wordt hij bescheten door vogels: 'Wat ben ik eigenlijk nog? Wat is dat 'ik', in een regen van vogelstront, in een kalkvel?'

Wat heb je, als je enkel op je dood of nog iets onbestemders lijkt te wachten?

Piet Arfeuille is geïnteresseerd in dat wachten, dat af-tasten in het niets-zijn. Hij ontdekte een foto die genomen werd na de kernbom op Hiroshima. Enkele figuren met zware brandwonden liggen verslagen op de grond. Ze lijden, samen.

'Of het nu aan een rots geketend is, of wachtend op de grond, het is van eenzelfde schamelheid, niksigheid, maar ook homogeniteit, namelijk in het lijden.' En dat lege bestaan, dat wachtlandschap, daar kiest Arfeuille voor.

Lijden en trauma

De regisseur ging op zoek naar hoe zo'n ogenschijnlijke immobiliteit ook dynamisch kon zijn, bewegend en levendig. Hij kwam in contact met Fabián Santarciel de la Quintana. Fabián luisterde en werd een spreekbuis voor de gedachten van Arfeuille, een motor om Medea te laten bewegen. Als regisseur en choreograaf werkt Fabian ook vaak vanuit het collectief, het samen beslissingen maken. Hij kan het lijden tot een collectieve ervaring brengen. Het wordt samen lijden.

Ondertussen groeide bij Arfeuille het besef dat als je het verhaal van Medea vertelt, over een situatie na een ramp, vol pijn en verdriet, dat je het dan hebt over trauma. 'Maar wat is dat dan precies, trauma? Hoe uit zich dat? En hoe *heal* je dat?' De theatermaker begon te lezen. 'Een trauma is een gebeurtenis die naar binnen is geslagen. Ze heeft niet geleid tot communicatie, oplossingsgericht zoeken. Het heeft integendeel geleid tot zwijgen in plaats van delen. Soms blijft dat onbesproken voor meer dan twintig of dertig jaar. Soms heb je het zelfs niet door.'

Arfeuille werd gegrepen door hoe Gabor Maté naar trauma kijkt. De Hongaars-Canadese art maakt geen onderscheid in de heftigheid van de gebeurtenis. 'Soms kan je getraumatiseerd zijn door een bepaalde zin die je als kind hoorde. Iets als 'je bent een nietsnut', uitgesproken door je moeder of vader, kan tientallen jaren later nog steeds rondsluimeren in je onderbewustzijn,' duidt Arfeuille.

Het genezingsproces van een trauma, dat ga je niet alleen aan. Je gaat je trauma aan op het moment dat je het verdriet in verbinding brengt met de ander. 'Je vraagt die persoon dan om naar jou te luisteren, je niet te onderbreken en na het verhaal iets te zeggen dat jouw pijn kan verlichten. Het gaat om praten met elkaar, écht praten.' Ik probeer uit te leggen, en jij probeert te begrijpen.' Geen debat. Ik leg mijn ziel op tafel en jij moet daar teder mee omgaan, en ik zal met jou hetzelfde doen. Dat is je trauma aangaan.' De heling ligt hem in de verantwoordelijkheid over het trauma die wordt gedeeld. Het is niet de schuld op iemand anders laden en je beklagen dat iemand je zo behandelde. Zo loopt een conflict vast en kan het woekeren, jarenlang. 'Als je vanuit je gekwetst zijn kan zeggen dat de ander daar iets mee te maken heeft, maar je daar zelf ook een aandeel in hebt, dan kan je er samen aan werken. Dat is de start, de opening. Vanaf dat moment kan ik sorry zeggen, omdat ik word gevraagd om jouw pijn te verlichten, en jij excuseert je ook. Het is niet de makkelijke sorry waar we dagdagelijks mee rondstrooien. Het gaat over verantwoordelijkheid delen,' vertelt Arfeuille.

Gabor Maté probeert via zijn 'healings-praktijk' echt aan de slag te gaan met zo'n trauma's. In een bepaalde sessie begeleidde hij een Vietnamsoldaat. Ooit werd de man vanuit Amerika naar Vietnam gestuurd en stonden de straten vol mensen die hem toejuichten. Hij reisde af, en deed daar zaken die hij in de naam van zijn vaderland diende te doen. Hij vermoordde mannen, kinderen, vrouwen... Hij kon dit niet delen, liep een trauma op. Ondertussen realiseert Amerika zich dat deze oorlog fout is. De soldaten mogen en moeten terugkeren. Nu staat niemand met vlaggetjes te wuiven, maar heerst de schaamte van de samenleving. Amerika kruipt onder een steen. De soldaat loopt hier zijn tweede trauma op.

Ook terug thuis, kan hij niet delen, maar wordt hij met schuld beladen. Gabor Maté wil met deze trauma's aan de slag gaan en zet drie Amerikaanse burgers naast de soldaat. Hij vraagt de burgers om te luisteren naar het verhaal van de soldaat, niet te onderbreken en nadien iets te zeggen dat de pijn kan verlichten. Als hij klaar is met vertellen, neemt één van de burgers, een vrouw, het woord. Ze vertelt eerlijk dat wanneer de soldaat over het moorden vertelde, haar maag omkeerde. Met dat trauma zou de soldaat wel eens voor de rest van zijn dagen alleen mee kunnen zitten. Maar dan verontschuldigt ze zich, in naam van heel Amerika, omdat er niemand klaarstond om hem op te vangen. 'Dat was onze verantwoordelijkheid.'

Arfeuille was aangegrepen toen hij dit verhaal las. 'Het toont nogmaals dat er niet zoiets bestaat als een persoonlijk trauma. Alle trauma's zijn geworteld in families, samenlevingen, wereldbeelden... Als je dat dan samen inziet, dan kan je elkaar helpen.'

Maar wat dan als de persoon die instaat voor het trauma, er niet meer is? Hoe kan je dan aan de verwerking beginnen? 'Inzicht troost,' vertelt Arfeuille. 'Door te lezen, spreken en luisteren kan je bepaalde kennis opdoen over jouw trauma. Nadien is het dan mogelijk om een denkbeeldig gesprek te voeren met de persoon die er niet meer is. Natuurlijk is het anders als je dat dan alleen aangaat. Maar uiteindelijk moet je hierin ook zacht zijn voor jezelf en uitgaan van het feit dat het inzicht ook helend is.'

In Medea zoekt Piet Arfeuille naar een opening in het trieste landschap post factum het heldhaftige verhaal van de Argonauten en het rampzalige einde. 'Wat moet in dat woestijnlandschap van trauma's gebeuren, zodat er kan gewerkt worden richting heling? Hoe kan je dat delen? Wat is trauma aangaan in die setting?'

Beweging als klank

Het is aftasten, een theatermaker die bewegingen wil laten spreken over trauma en heling. Is daar tekst bij nodig?

'De beelden moeten van die kracht zijn dat ze communiceren door hun herkenbaarheid, archetypische beelden die verwijzen naar grote gevoelens en situaties; lijden, troosten, ambitie, de dood... Je hebt eigenlijk geen woorden nodig om bijvoorbeeld een begrip als 'lijden' in beeld en beweging om te zetten.'

Zonder het over de feitelijkheden te willen hebben, wil Arfeuille de emotionele energieën voelbaar maken. 'Als je naar de Mattheuspassie van Bach luistert, dan hoor en voel je vooral het lijden. De feitelijkheden zijn ondergeschikt aan de emotionele lading van het verhaal. Het gaat niet om een Hollywooddramaturgie met conflict en catharsis. Bach werkt met kleur, ritmiek en dynamiek, spreekt niet uit, maar zet het lijden om in muziek. Om dat in Medea ook te bereiken, werken we met archetypische beelden. Neem bij voorbeeld de Piëta, de moeder die haar dode zoon draagt, zo'n emotioneel beeld raakt en levert herkenning op vanuit de cultuurgeschiedenis en de iconografie. Mensen zoeken zelf het verhaal, maar ze moeten wel beelden aangereikt krijgen die verbeelding genereren.'

Een voorbeeld van een kunstenaar die met beelden hele geschiedenissen kon vertellen, is Caravaggio. Arfeuille wil met Medea een bewegend schilderij maken. Medea is een voorstelling over hoe trauma zich manifesteert in het lichaam, in het beeld, in de beweging. Een dubbele kindermoord zonder woorden, verdriet zonder snikken. Hoe schilder je dat in beeld en beweging?

